

הפרת החיסיון על טיפול פסיכולוגי בפני המערכת המשפטית מנקודת ראות מקצועית-אתית

(חתם על ויתור סודיות), וכן מצבים שבהם החוק מחייב את הפסיכולוג למסור את המידע.

חוק זכויות החולה מגדיר גם את חובתו של הפסיכולוג לנהל רשומה פסיכולוגית, ומבחין בין הרשומה הפסיכולוגית לבין התרשומת האישית של הפסיכולוג. סעיף 17 (א) לחוק קובע: "מטפל יתעד את מהלך הטיפול הרפואי ברשומה רפואית; הרשומה הרפואית תכלול, בין היתר, פרטים מזוהים של המטופל והמטפל וכן תכלול מידע רפואי בדבר הטיפול הרפואי שקיבל המטופל, עברו הרפואי כפי שמסר, אבחון מצבו הרפואי הנוכחי והוראות טיפול; ואולם תרשומת אישית של המטפל אינה חלק מהרשומה הרפואית". יש להדגיש כי דין הרשומה הפסיכולוגית כדין הרשומה הרפואית המוגדרת בחוק זה, ויש למסור אותה למטופל על פי דרישתו, ולמסור לאחרים כשהמטופל נותן הסכמתו לכך, או כשיש החלטה שיפוטית או חובה חוקית למסירת המידע. תרשומת אישית, לפי סעיף זה, שייכת לפסיכולוג ולא למטופל ואיננה למסירה, אך החוק לא מגדיר מה היא כוללת.

חוק הפסיכולוגים, התשל"ז-1977 מגדיר אף הוא את חובת שמירת הסודיות (סעיף 7 (א)), וכן את התנאים להפרת חובת הסודיות: כשהמטופל הסכים בכתב לגילוי המידע, כשיש חובה הקבועה בחוק, או כשגילוי המידע נדרש לדעת הפסיכולוג לשם טיפול באותו אדם.

בדומה, קוד האתיקה המקצועית המעודכן של הפסיכולוגים בישראל (2017) עוסק בהרחבה בנושא שמירת הסודיות והפרתה, ובנושא הרשומה הפסיכולוגית והתרשומת האישית. סעיף 4 לקוד, סודיות מקצועית, קובע: "פסיכולוגים חייבים בשמירת סודיות בנוגע לכל מידע מקצועי שברשותם..." הקוד מפרט את החובה להבהיר בחוזה הטיפול, שעל הפסיכולוג לערוך עם המטופל בראשית הקשר ביניהם, את הכללים לשמירת הסודיות ולהפרתה. הבנת כללים אלה היא בסיס להסכמתו מדעת של המטופל להתערבות הפסיכולוגית, והיא חלק מהחוזה הטיפולי.

קוד האתיקה מפרט גם כללים להפרת החיסיון על המידע, את החובה לנהל רשומות פסיכולוגיות של הטיפול, את ניהולן בנפרד מניהול תרשומות אישיות, ואת חובת הפסיכולוג למסור את הרשומות הפסיכולוגיות, אך לא את התרשומות האישיות.

בתקופה האחרונה גברה הדרישה של גורמים משפטיים להפרת החיסיון על טיפול פסיכולוגי ולחשיפת חומרים מתוך חדר הטיפולים של הפסיכולוג. דרישה זו, אף שקיבלה לאחרונה הד ציבורי ותקשורת רחב, איננה חדשה. מדי פעם מונחות על שולחנה של ועדת האתיקה בקשות להתייעצות של פסיכולוגים הנדרשים למסור חומרים של התערבויות פסיכולוגיות, אפילו תרשומות אישיות, לרשויות משפטיות - בתי משפט, פרקליטות ומשטרה, ואף לעורכי דין.

לעיתים קרובות נשאלה הוועדה האם דרישה מצידם של עורכי דין או בצו של בית משפט היא לגיטימית, האם חלה על הפסיכולוג חובה חוקית למסור את החומרים הללו, והאם חובה זו גוברת על חובת הסודיות. חובת הסודיות קבועה בכללי החוק ובכללי האתיקה, היא עומדת בבסיסו של קשר טיפולי מיטיב, ומוצגת למטופל על ידי הפסיכולוג כבר בראשית הקשר הטיפולי, בעת ניסוח החוזה הטיפולי עם המטופל. לכך מצטרפות שאלות כגון מהו ההבדל בין הרשומה הפסיכולוגית לבין התרשומת האישית שמנהל הפסיכולוג, מה החוק מחייב פסיכולוג למסור ומה לא, ומה נכון שיעשה כשהוא מתבקש למסור חומרי גלם של אבחון ולהפיר את החובה לשמור על ביטחון המבחנים ועוד. שאלות אלו ואחרות מתייחסות ליכולתו של הפסיכולוג להיענות לדרישות המערכת המשפטית המופנות אליו, מבלי למוטט את בסיסו של הטיפול ולפגוע במטופל.

במאמר הנוכחי ננסה לרכז מידע חוקי ומקצועי בנושא, באופן שיקל על הפסיכולוגים להתמצא בהגדרות השונות, לבחון את גבולות הסודיות המובטחת על ידם ללקוחותיהם, ולהאיר את השיקולים המקצועיים והאתיים הקשורים למצבים שבהם פסיכולוגים נדרשים למסור מידע מחדר הטיפולים לצורך הליכים משפטיים.

ההתייחסות החוקית לנושא החובה על שמירת סודיות של התערבויות פסיכולוגיות מופיעה בחוק זכויות החולה וחוק הפסיכולוגים, וגם בחוק הגנת הפרטיות.

חוק זכויות החולה, התשנ"ו-1996, סעיף 19 א', שמירת סודיות רפואית, קובע: "מטפל או עובד מוסד רפואי, ישמרו בסוד כל מידע הנוגע למטופל, שהגיע אליהם תוך כדי מילוי תפקידם או במהלך עבודתם". החוק מגדיר גם את התנאים שבהם הפסיכולוג רשאי למסור מידע לגורם אחר, ובהם המצב שבו המטופל נתן הסכמתו למסירת המידע

המטופל, לבין הרשומה הפסיכולוגית, שכל פסיכולוג מחויב לנהל, ומציעה פרקטיקה לניהול הרשומה, שלשיטתה יכולה לכלול גם את שיתוף המטופל.

נוכח הדרישות ההולכות וגוברות בעת האחרונה מצד גורמים משפטיים למסירת רשומות פסיכולוגיות ותרשומות אישיות עולה הצורך לחזור ולהגדיר בצורה ברורה ומדויקת את מהות המידע שפסיכולוגים מחויבים לכלול ברשומות הפסיכולוגיות, ומה נכלל בתרשומת האישי. הגדרה כזו חיונית לציבור הפסיכולוגים, כדי שיוכלו למלא תפקידם כראוי ולשמור על סטנדרטים מקצועיים גבוהים.

ועדת האתיקה של הסתדרות הפסיכולוגים (הפ"י), יחד עם היועץ המשפטי, עוסקת בנושא לאחרונה. הפ"י החלה לפעול כדי לקדם חקיקה בנושא החיסיון המלא על טיפול פסיכולוגי, שיעניק לחומרים העולים בהתערבויות פסיכולוגיות מעמד זהה לחיסיון הקבוע בחוק על יחסי עורך-דין לקוח.

לאחרונה, בעקבות דרישה להעברת תיעוד פגישות טיפוליות למשטרה ולפרקליטות במקרה שהתפרסם בהרחבה בתקשורת כ"משפט קסטיאל", התפתח דיון ציבורי נרחב בעניין, כמו גם דיון נרחב בתוך קהילת הפסיכולוגים. לאור חשיבות הנושא פרסמה הסתדרות הפסיכולוגים בישראל, בשיתוף מועצת הפסיכולוגים והפסיכולוג הארצי, נייר עמדה בנושא "הגנה על החיסיון הפסיכולוגי". להלן שלושה ציטוטים מנייר העמדה:

"אנו מוחים ומתנגדים בתוקף לחשיפת חומר כלשהו שעולה בטיפול פסיכולוגי ודורשים מכל הנוגעים בדבר להימנע מכל ניסיון, ישיר או עקיף, לפגוע בקדושת החיסיון הפסיכולוגי".

"לא מדובר רק בחשיפה ברשומה פורמאלית מצומצמת אשר מתבצעת על פי חוק בעת קיום טיפול פסיכולוגי, אלא בניסיון לחשוף חומר טיפולי מפורט, הכולל תמלילי פגישות ורשמים מקצועיים של הפסיכולוג".

"שמירת הסודיות הטיפולית הינה המסד המרכזי עליו מבוסס כל קשר טיפולי, ותנאי הכרחי לכך שהטיפול הפסיכולוגי ייטיב עם המטופל. הדרישה לחשיפת תכני הטיפול הינה אפוא פריצה של הבסיס לקשר טיפולי מיטיב, ופגיעה ביכולת המטופל להיעזר בטיפול. בדרישה זו טמונה סכנה רבה להיווצרות מדרון חלקלק, בכל הקשור לזכויותיו של הפרט ואפשרותו להיעזר בטיפול פסיכולוגי לרווחתו".

עוד פורסמו בנושא מאמרים הן בעיתונות הארצית והן בעיתונות מקצועית, (ראו למשל: בטיפולנט, 2017; אפרתי, 2017), ונערכו ראינות עם פסיכולוגים המצויים בנושא בתקשורת.

פסיכולוגים מחויבים לכללים המקצועיים-אתיים הקבועים בקוד האתיקה, אך עוד לפני כן הם מחויבים לשמירה על החוק ככלל, ועל החוקים המקצועיים הנוגעים למקצוע הפסיכולוגים בפרט, וכן לציות להחלטות בית משפט. מצב זה יוצר לא אחת קונפליקטים ודילמות מקצועיות-אתיות משמעותיות, וזאת בעיקר במצבים של התנגשות בין החובה לשמירה על הסודיות כערך עליון, שהוא בבסיס המקצועיות של הפסיכולוג ויכולתו להיטיב עם המטופל, לבין החובה לצייט להחלטות בית המשפט ולסגת מחובת הסודיות, כשניתן צו בנושא על ידי בית המשפט.

קוד האתיקה מתייחס למצבי קונפליקט אלה, ומפרט בסעיף 4.3 את התנאים להסרת החיסיון על המידע. הקוד מדגיש כי מסירת המידע לא תהיה אוטומטית, אלא "פסיכולוגים יפעילו שיקול דעת במסירת מידע שהושג בתהליך עבודתם. הם ימסרו מידע רק למטרות מקצועיות חיוניות, על פי הוראות החוק, או בהסכמת הלקוח או מייצגיו החוקיים. על הפסיכולוגים לכלול בדיווחים ובייעוצים הנדרשים, בכתב או בעל פה, רק את המידע הנדרש למטרת הדיווח והייעוץ". עוד קובע הקוד, בעיקרון א', ייעוד ומחויבות המקצוע והעוסקים בו לקידום הרוחה הנפשית: "פסיכולוגים יהיו ערים לדילמות מוסריות וקונפליקטים אתיים המתעוררים בעבודתם. במצבים של ניגוד אינטרסים או כאשר נוצרים קונפליקטים בין מחויבויות מתחרות, על הפסיכולוגים לעשות כל שביכולתם כדי להגיע לפתרון שיאפשר להם למלא את תפקידיהם בצורה מקצועית ואחראית, והם יפעלו כדי למנוע נזק אפשרי או למזער אותו ככל האפשר".

לא אחת עומדים פסיכולוגים מול צו בית משפט המורה להם למסור חומרים מההתערבות הפסיכולוגית, ומתלבטים על מה חלה החובה למסירת המידע. מצב זה נובע הן מהטענה המושמעת לעיתים כי ההגדרה של מה נכלל ברשומה הפסיכולוגית ומה בתרשומת האישי אינה ברורה דיה, אך גם מהעובדה שלעיתים פסיכולוגים אינם מנהלים בצורה ראויה ובנפרד את הרישום ברשומה הפסיכולוגית ובתרשומת האישי.

משרד הפסיכולוגית הארצית הקודמת, הגב' ימימה גולדברג, פרסם ב-16 באפריל 2017 מסמך בנושא "רשומת פסיכולוג בתיק מטופל". מסמך זה מגדיר בפירוט רב מה יש לכלול ברשומה הפסיכולוגית.

ד"ר רבקה רייכר-עתי, יו"ר ועדת האתיקה של הפ"י בעבר, במאמרה "המטופל, המטופל והתיעוד - רשומה פסיכולוגית ותרשומת אישית" (2013) מבהירה את ההבדלים בין תרשומת אישית, שמקומה אינו בתיק

משולחנה של ועדת האתיקה

מטופלים בחדר הטיפולים עלולים להתפרש, בעיקר על ידי הצד של הנאשם, המבקש להפחית בעבירה ולקעקע את התלונה, כאילו הם מעידים על סילוף המציאות בתלונתו. כך, רגשות סותרים ומחשבות מבולבלות יכולים לפגוע מאוד במטופלים בעצם הוצאתם אל מחוץ להקשר הטיפולי, והערות ומחשבות של המטפל שכתב לעצמו בתרשומת האישית, או תיעוד התייעצויות עם מדריך או עמית, עלולים להתפרש כהתלבטויות שלו לגבי האותנטיות של המטופלים ומניעיהם, כאילו גם הוא מטיל ספק במטופליו. גם מחשבות של המטפל עם עצמו או עם מדריכים ועמיתים על תהליכים טיפוליים של העברה והעברה נגדית, מחשבות על שימוש של המטופלים במנגנוני הגנה או התמודדות, עלולים להיות מפורשים לא נכון על ידי מי שאינם פסיכולוגים, ועלול להיעשות בהם שימוש מוטעה, שיפגע פעם נוספת במטופלים, שהסכימו לחשוף את המידע או נאלצו לחשוף אותו.

עד שישונה החוק ויבטח חיסיון מלא על החומרים מתוך טיפולים פסיכולוגיים, מומלץ כי פסיכולוגים יהיו ערים לחובותיהם על פי חוק, יהיו מודעים לקיומן של דילמות מקצועיות-אתיות מורכבות במקרים כאלו, וידונו עם המטופלים שלהם בשקיפות ובהירות מלאה בסוגיות אלה, תוך שהם מבהירים מראשית הקשר הטיפולי את גבולות הסודיות ואת הנושא של הרישום ברשומה הפסיכולוגית. בו בזמן, יש ליידע את המטופלים בדבר זכויותיהם על פי חוק, ובמחירים הטמונים במתן הסכמה להפרת הסודיות של הטיפול.

חשוב שפסיכולוגים יהיו ערים לכך שעליהם לנהל את הרשומה הפסיכולוגית כנדרש בחוק, ובהפרדה ברורה מהתרשומות האישיות שלהם. באופן זה, אם יידרשו למסור את הרשומה, היא תכלול את המידע הבסיסי שדרוש לבית המשפט, אך לא תהיה נרחבת יותר המידה, מה שעלול להביא לחשיפת חלקי מידע שלא היה הכרח בחשיפתו, או לחשיפת מידע שמקומו מלכתחילה צריך היה להיות בתרשומת האישית של הפסיכולוג.

במקרים שבהם נתן בית המשפט צו המורה למסור חומרים שלדעת הפסיכולוג חשיפתם עלולה לפגוע מאוד במטופל שלו, מומלץ כי הפסיכולוג יפנה אל בית המשפט בכתב מנומק מקצועית. בכתב יכול הפסיכולוג לבקש לשקול בשנית את ההחלטה להפרת החיסיון ולמסירה חלקית של החומרים, או לבקש למסור את החומרים לשופט בלבד ולא לידי עורכי הדין. זאת, מתוך החשש שהצד השני יעשה בחומרים הרגישים שימוש שיפגע פגיעה נוספת וקשה במטופל.

כל הפסיכולוגים הדוברים הדגישו את הסכנה הטמונה בהפרת החיסיון לעצם קיומו של הטיפול הפסיכולוגי, שכן ללא שמירה על החיסיון לא ייתכן טיפול פסיכולוגי מטיב. הפרת החיסיון הפסיכולוגי מסכנת את מהות המקצוע ופוגעת פגיעה קשה במטופלים, בעיקר אלו שהגיעו לטיפול כדי להתגבר על פגיעות וטראומות קשות. דרישות אלה גם עלולות לגרום לכך שאנשים הזקוקים לסייע יימנעו מלפנות לטיפול לאור החשש לחשיפת סוד השיח הטיפולי, ולא יוכלו לקבל סיוע למצוקתם.

נושא הפרת החיסיון שונה בתפיסה המקצועית של הפסיכולוגים ובתפיסה של גורמי משפט וחוק. התפיסה של רשויות החוק, העומדת בבסיס הדרישה להפרת החיסיון, היא שתפקידו המרכזי של בית המשפט הוא להגיע לחקר האמת. על פי תפיסה זו, אנשים חושפים בטיפול פסיכולוגי את סודותיהם הכמוסים ואת האמיתות שלהם באופן האותנטי ביותר, וחזקה על בית המשפט שחשיפת החומרים הללו מהטיפול תשפוך אור על אמיתות ועובדות מציאותיות, וכך תסייע לחקר האמת, וגם תאפשר לנאשמים בעבירות אלו להגן על עצמם.

תפיסה זו מוטעת מנקודת הראות של הפסיכולוגים, שכן היא אינה לוקחת בחשבון שהשפה והשיח המשפטיים שונים בתכלית מהשפה והשיח הפסיכולוגי. בעוד שהשיח המשפטי דן במציאות ובעובדות, השיח בחדר הטיפולים נותן מקום ולגיטימציה לתהליכים ראשוניים, לחוויות, לרגשות, להתלבטויות ולספקות, שאינם מייצגים בהכרח עובדות ומציאות. יתרה מכך, בטיפול יש מקום וצורך להעלאת קשת רחבה של רגשות, שעלולה להתפרש בעיני מי שאינו איש מקצוע טיפולי באופן שיעשה עוול למטופל או למטופלת, יעוות את המציאות, ואף יגרום להם לנזק ופגיעה נוספים.

למשל, לפסיכולוגים המטפלים בנפגעי ובנפגעות פגיעה מינית מוכרת התופעה של רגשות מעורבים העולים בטיפול, כגון אשמה או בושה, גם כשאין להם כל בסיס מציאותי. מי שאינו איש מקצוע טיפולי עלול לפרש, למשל, רגשות וספקות של אשמה או של בושה העולים במקרים כאלה כעדות לקיומה של אשמה חלקית על הנפגעים, עד כדי הפחתה באחריותו של הפוגע. רגשות של בלבול, בושה וספק עלולים להתפרש בטעות כעדות לחוסר אותנטיות כפי שמשתקף מהתלונה של הנפגע / המטופל לגבי האירוע הקשה.

חשיפת השיח הטיפולי מתוך תפיסה מוטעת שהדבר "ישפוך אור על המציאות" עלולה להביא לשימוש מוטעה, מעוות ופוגעני בחומרים מתוך חדר הטיפולים. דברים של

מהן, וישקלו היטב מראש מה שייך לרשומה הפסיכולוגית ומה לתרשומת האישית, אשר שייכת למטפל עצמו ועל כן הוא אינו מחויב בחוק בחשיפתה. בנוסף, חשוב לשתף את המטופל במידע כי מתנהלת רשומה, להסביר את זכויותיו לגביה, ואף לשקול שיתופו בניהולה. במקרה של דרישה משפטית לחשיפת המידע, חשוב כי פסיכולוגים יהיו ערים לקונפליקטים והדילמות בנושא זה, ובמקרים מורכבים יתייעצו עם מדריכים ועמיתים טרם קבלת החלטות, גם אם הם במעמד מקצועי שאינו מחייב עוד קבלת הדרכה. חשוב שפסיכולוגים יהיו ערים להבדל שבין השיח והשפה הפסיכולוגית לעומת המשפטית, ויבהירו את ההבדל גם ללקוחותיהם. כמו כן חשוב שיהיו ערים לאפשרות לפנות לבית המשפט על מנת להסביר הבדל זה גם לגורמים המשפטיים, בניסיון להשפיע על קבלת החלטות שיפטיות מושכלות באשר לשמירתו והפרתו של החיסיון על טיפול פסיכולוגי.

ועדת האתיקה:

בורנשטיין בר-יוסף יונת - יו"ר, בן-משה שלומית
ד"ר וייס מיכה, קופלביץ' נגה, ד"ר קמפף-שרף אורלי

כאשר מופעל על מטופל לחץ על ידי גורמים משפטיים (באי כוח הצדדים או הפרקליטות) לחשיפת הרשומה, ניתן לדון במסגרת הפגישות הטיפוליות על השיקולים המעורבים בהחלטה לחתום על הסכמה להפרת החיסיון ועל ההשלכות של הסכמה כזו. זאת, כדי לסייע למטופל לקבל את ההחלטה המיטבית עבורו. כך גם כאשר המטופל חשף לראשונה בטיפול פגיעה שעבר ומתלבט האם לפנות לערכאות משפטיות כדי להתלונן על הפגיעה. במקרים אלה חשוב במיוחד ליידע את המטופל על ההבדל בין השיח הטיפולי לשיח המשפטי ומשמעותו.

באשר לדרישה הגוברת למסירת חומרי גלם של אבחונים לידי מי שאינם פסיכולוגים בהוראת בית המשפט, קוד האתיקה המקצועית, בפרק 8 העוסק באבחון והערכה קובע, בסעיף 8.8, כי "אם עולה דרישה לקבלת חומרי הגלם של כלי האבחון, הם ימסרו רק לפסיכולוג בעל בקיאות באותו כלי אבחוני", וכן בסעיף 9.8 הדן ב"מסירת חומרי גלם בערכאות משפטיות". נושא זה תואר בהרחבה במאמר קודם של הוועדה (ועדת האתיקה, 2015).

לסיכום, חיוני כי פסיכולוגים יכירו היטב את כללי החוק והאתיקה הקשורים לנושא החיסיון והסודיות, ונהלו רשומות פסיכולוגיות כחוק, ונהלו את התרשומות האישיות בנפרד

מקורות

1. אפרתי, ע' (18.11.2017). הפסיכולוגים בעקבות משפט קסטיאל: מתנגדים בתוקף לחשיפת חומרי טיפול של נפגעות אונס. אתר עיתון הארץ <https://www.haaretz.co.il/news/law/premium-1.4607879>
2. בטיפולנט (19.11.2017). אל תגעו לי בחיסיון: פסיכולוגים מתייחסים לפרשת קסטיאל. אתר בטיפולנט www.betipulnet.co.il
3. ועדת האתיקה, (אפריל 2015). העברת חומר גלם של מבחנים פסיכולוגיים לבית משפט. פסיכואקטואליה, משולחנה של ועדת האתיקה, 57.
4. חוק זכויות החולה, התשנ"ו-1996, https://www.nevo.co.il/law_html/Law01/133_001.htm
5. חוק הפסיכולוגים, התשל"ז-1977, https://www.nevo.co.il/law_html/Law01/p194k1_001.htm
6. משרד הבריאות, מערך פסיכולוגיה: "רשומת פסיכולוג בתיק מטופל", בתוך: חוזרים, נהלים והנחיות, מתאריך 16.4.12.
7. קוד האתיקה המקצועית של הפסיכולוגים בישראל, 2017, [http://www.psychology.org.il/sites/psycho/UserContent/files/%D7%94%D7%A7%D7%95%D7%93%20%D7%94%D7%90%D7%AA%D7%99_26_04_17\(1\).pdf](http://www.psychology.org.il/sites/psycho/UserContent/files/%D7%94%D7%A7%D7%95%D7%93%20%D7%94%D7%90%D7%AA%D7%99_26_04_17(1).pdf)
8. רייכר-עתי, ר' (21.1.2013). "המטפל, המטופל והתייעוד - רשומה-פסיכולוגית ותרשומת אישית", באתר פסיכולוגיה עברית, <https://www.hebpsy.net/articles.asp?id=2910>

חברי ועדת האתיקה מודים מקרב לב לזכ' נצה קופלביץ'
המסיימת תפקידה בוועדת האתיקה בתום שלוש קדנציות כחברת הוועדה.
אנו מוקירים את תרומתה הרבה לעבודת הוועדה, במסירות ובתבונה,
לטובת ציבור הפסיכולוגים בישראל, ומאחלים לה הצלחה רבה בהמשך דרכה המקצועית.